

Gündüz, Muazzez (2019). “B-188 Numaralı Şer‘iyye Siciline Göre 18. Yüzyıl Başlarında Bursa Şehrinde Kadınların Giyim Kuşam Kültürü”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 37, s. 583-608.

DOI: 10.21550/sosbilder.544582

Araştırma Makalesi

B-188 NUMARALI ŞER‘İYYE SİCİLİNE GÖRE 18. YÜZYIL BAŞLARINDA BURSA ŞEHRİNDE KADINLARIN GİYİM KUŞAM KÜLTÜRÜ*

Muazzez GÜNDÜZ**

Gönderim Tarihi: Mart 2019

Kabul Tarihi: Nisan 2019

ÖZET

Osmanlı Devleti’nde Şer‘iyye Sicilleri’nde yer alan önemli bir belge koleksiyonunu da tereke kayıtları oluşturmaktadır. Bu kayıtlar mal paylaşımında anlaşamayan kişilerin mahkemeye başvurması ile oluşturulmasının yanı sıra, askerî sınıf mensuplarının mal kayıtlarının tutulması, vârisler arasındaki gâib kişiler veya yetimlerin hakkını korumak için kadılar tarafından oluşturulan belgelerdir. Ölen kişilerin sahip olduğu kayıtlı tüm mal varlığını gösteren terekeler, dönemin sosyal ve kültürel hayatının aydınlatılması bakımından önemli bir kaynak niteliğindedir. İçerdiği bilgilerle pek çok açıdan değerlendirilebilen bu kayıtlar, kadın giyim-kuşam kültürü ile ilgili de zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Bu doğrultuda 18. yüzyılın başlarında Bursa’da yaşayan kadınların sahip olduğu kıyafetler bu makalede ele alınmıştır. Kaynak olarak B-188 numaralı Bursa Şer‘iyye Sicili ve konu ile ilgili telif eserler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: tereke defterleri, Bursa, 18. yüzyıl, kadın, giyim-kuşam

* Bu makale “Tereke Kayıtlarına Göre Bursa Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat (1703-1710)” adlı tezden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mgrunduz@sinop.edu.tr

According to B-188 Numbered Şer‘iyye Register Clothing Culture of Women in Bursa in the Early 18th Century

ABSTRACT

The estate records which is in the Şer‘iyye Registers are also an important document collection in the Ottoman Empire. These records are the documents created by the kadı to create the goods records of the members of the military class and to protect the rights of the missing people or orphans among the heirs, as well as the creation of the persons who cannot agree on the distribution of goods. The estate records, which show all recorded documents of deceased people, are the important sources in the sense of reflecting the economic and social life of the period. These records that are evaluated in a lot of ways also contain rich information about women’s clothing culture. In this article focuses on the clothes of women who lived in Bursa in the early 18th century. As sources number of B-188 Bursa court and contemporary researches have been used.

Key words: *estate records, Bursa, 18th century, woman, apparel*

Giriş

İnsanların temel ihtiyaçlarından biri olan giyinme, kültürel bir değer olarak toplumların yaşadığı coğrafyaya, inandığı dine, iklim şartlarına ve hatta ekonomik durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Tarihsel süreçte belli değişimlerden geçen ve zamanla bulunduğu kültürle özdeşleşen bu giysiler, toplumların geçmişini ve bugününü harmanlayarak ait olduğu kültürü temsil eden önemli yapı taşlarından bir tanesidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bizlere anlamlandırabileceğimiz izler sunmaktadırlar (Koç vd. 2016: 239).

Türk giyim-kuşam kültürüne bakıldığında, tarihsel anlamda çok eskilere gidilebilmektedir. Bu süreç içinde yaşam koşullarına göre değişiklik gösteren giyim kültürü, söz konusu kadın olduğunda onların, sosyal hayattaki rollerini, zevklerini ve güçlerini görmemizde önemli veriler sağlamaktadır. Örneğin kadınların Orta Asya’da kolayca ata binilebilen kıyafetler tercih ettiği, İslam’ın kabulü ile dış mekânda saçlarını kapattığı görülür (Oğuz 2011: 107). Osmanlı Devleti’nde ise

farklı dilden, dinden ve ırktan insanların tek bir devlet altında yaşadığı düşünülürken giyim ve kuşama ilgili belli düzenlemeler olmuştur. Buna örnek olarak gayrimüslim kadınların Müslüman hemcinslerinin giydiği boyundan eteğe kadar yakalı elbise ve ince külâh giyemedikleri, gyseler dahi bunun ancak atlastan ya da kutnudan olması gerektiği belirtilmektedir (Ercan 1990: 120). Söz konusu örnekte de görüleceği gibi kültürün ve kimliğin önemli bir imgesi olan giyim, incelenen dönemle ilgili olarak önemli ipuçları vermektedir.

Kadınların Osmanlı Devleti'nde sosyal hayattaki yeri ve giyim kültürü ile ilgili bizlere ışık tutacak önemli kaynaklardan birisi tereke defterleridir. Tereke defterleri, bir diğer ifade ile metrûkât ya da muhalledât defterleri, ölen kimselerin geride bıraktıkları malları tespit ile bu malların şeriat esaslarına göre taksimini gösteren kadı defterleridir (İnalçık 1953: 52). Ölmüş kimselerin tüm mal varlığını gösteren bu defterler ile ölenlerin içtimaî menşe'lerine, medenî hallerine ve aile yapılarına ait bilgilerin yanında; hayatta buldukları sırada tasarruflarında bulunan her türlü giyim ve ev eşyası ile mobilya ve mutfak takımlarını; kiler mevcudunu; ev, bağ, bahçe ve değirmen vs. gibi malları analiz edilebilmektedir (Barkan 1966: 1). Bu bilgiler ışığında şüphesiz tereke defterlerinin tarih çalışmalarındaki değeri büyüktür. Fakat burada unutulmaması gereken bir nokta vardır. Kadılar terekeleri, anlaşmazlığa düşen vârislerin mahkemeye başvurmaları sonucunda ya da yetimlerin hakkını koruyan vâsilerin herhangi bir usulsüzlük yapıp yapmadığını tespit etmek, ölenlerin muhalledatını saptamak ve mirasçılara paylaştırmak için oluştururdu (Barkan 1966: 2; Gerber 1980: 232). Tüm bu koşullar sonucunda tereke defterleri, araştırmacılar için önemli bir kaynak olurken toplumun tamamına yönelik bilgiler sunmadığı için ihtiyatla yaklaşılması gereken bir kaynak niteliğindedir.¹

---

¹ Tereke defterlerinin kaynak değeri ve kaynak olarak kullanımındaki sınırlılıkları hakkında bk. Bozkurt 2011: 91-120; Çakır 2016: 1365-1386; Oğuz 2011: 106-116; Nagata 1988: 1055-1062; Yavuz 1977: 42-78

Osmanlı devrinde “tahtgâh-ı selase” denilen, İstanbul ve Edirne ile beraber üç büyük merkezden biri olan Bursa şehri, gerek ticaret ve sanayi hayatının kesafeti ve gerekse nüfusunun fazlalığı dolayısı ile kadı mahkemelerine yapılan müracaatın çokluğu ile ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, bugüne kadar intikal eden sicillerin çok sayıda bulunmasından anlaşıldığı gibi, sicillerde kayıtlı bir senelik müracaat miktarının fazlalığı da dikkat çekicidir. Bursa sicilleri umumiyetle hücec defterleri olup, bu defterlerin içerisinde çok sayıda fermân kayıtları da olduğu gibi tereke listeleri de yer almaktadır (Özdeğer 1988: 8). Şehre ait siciller içerisinde yer alan tereke defterleri, sayı bakımından mühim bir yekûn tutmaktadır. Bazı sicil defterlerinde dağınık olarak yer alan bu defterler, Bursa gibi büyük şehirlerde özel defterlerin içinde toplu olarak bulunmaktadır (Oğuzoğlu 1985: 1). Fakat bunun yanı sıra bu defterlerde vâsi tayini gibi mahkemeye konu olan davaları görmek de mümkündür.

Araştırmamıza konu olan B-188 numaralı Bursa Şer‘iyye Sicili 1703-1704 yıllarını kapsayan, içerisinde kadın ve erkeklere ait tereke kayıtlarının yanı sıra yukarıda belirtildiği üzere farklı konulara ait belgeler de bulunan bir defterdir². Sicilde toplamda 158 kişiye ait tereke kaydı bulunmakla birlikte araştırmamıza konu olan kadınlara ait tereke kaydı 49’dur. Bu kadınlar sahip oldukları mal varlıklarıyla birbirinden farklı olmakla beraber yatırım araçlarını da değişik alanlarda kullanmışlardır.

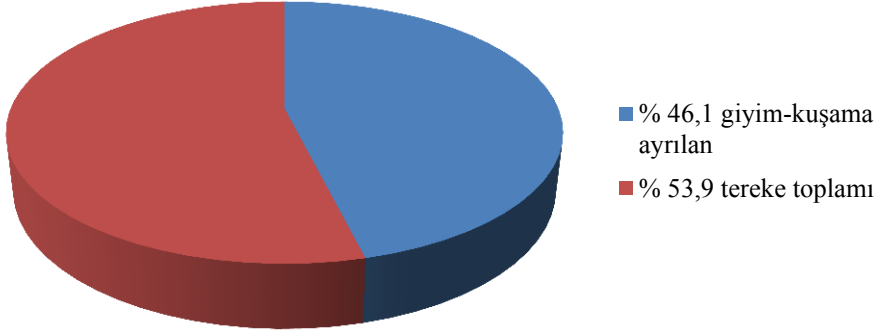
Bu çalışmada değerlendirilen kadın terekelerinin ilk olarak toplam fiyatı belirlenmiştir ve ardından niteliğine göre tasnif edilmiştir. Sonrasında ise kadın giyim-kuşama üzerine dökümü çıkarılan eşyalar sokakta giyilen, evde giyilen, kürk, iç giyim, kumaşlar, ziynet eşyaları, banyo ve hamam takımları başlıkları altında gruplandırılmıştır. Bununla birlikte yukarıda ifade ettiğimiz gibi giyim-kuşama giren eşyaların miktarı, toplam tereke miktarıyla karşılaştırılarak Şekil 1 de

---

² B-188 numaralı defterde askerî sınıf dışındaki reayanın tereke kayıtları vardır.

görselleştirilmiştir. Burada 49 kadının tereke toplamından giyime ayrılan miktar % 46,1'dir. Bu dönemin kadınları düşünüldüğünde giyim-kuşama ayrılan servetin yüzde olarak çokluğu dikkat çekmektedir.

Şekil 1: B-188 numaralı Bursa Şer'iyeye Sicilinde kadınların tüm servet miktarlarının giyim kuşama oranı.

İncelenen tereke kayıtlarından hareketle toplam yekûnların, giyim kuşama orantısı saptandıktan sonra, 49 kadın servet miktarlarına göre sosyal statü bağlamında en zengin, en fakir ve orta halli olarak üç gruba ayrılmıştır. Bu ayırmada her gruba iki kişi dâhil edilmiştir. Bunun temel sebebi yatırım araçlarındaki çeşitliliktir³. Bunun üzerine tereke kayıtlarında en zengin olarak tespit edilen kişi Fadime bint Mehmed'dir (BŞS B-188, 18b). Toplam 109.020 akçe serveti olan Fadime bint Mehmed'in servetinin %85,085'ini giyim-kuşam oluşturmaktadır. Zira 48.240 akçe değerindeki 18 miskal şerefi altın, terekesinin en pahalı

³ Bu çeşitlilikte bazı kadınların sahip olduğu ziynet eşyalarının fazlalığı dikkat çekerken bazılarında kürkler öne çıkmaktadır. Örneğin Şerif Fatma bint Es-seyyid Mehmed'in sahip olduğu "Şerife" unvanından da anlaşılacağı üzere diğer hemcinslerine nazaran iyi bir mal varlığına sahipken yatırım aracı olarak altını kullanmıştır. Bk. BŞS, B-188/36a.

parçasını oluşturmaktadır. Kim bilir belki bir yatırım belki de ileri de gelmesi muhtemel kötü günlerin garantisi olarak kendisi bu altını edinmiştir. Fadime Hatun'dan sonra terekeler arasında en zengin kişi, Şerife Saîme bint Şeyh Es-seyyid Mehmed Efendi'dir (BŞS B-188, 41b). Kendisi toplam 103.800 akçelik servetinin sadece % 30,763'nı giyim-kuşama ayırmıştır. Terekesini ilk zenginimiz Fadime bint Mehmed ile karşılaştırdığımızda Saime Hatun ziyet eşyasından ziyade kıyafete yönelmiş olup, 8 kuruş⁴ değerindeki sincap kürkü dikkat çekmektedir ki Fadime Hatun'un terekesinde hiç kürk bulunmamaktadır.

Toplam tereke miktarlarına göre orta halli olarak tespit edilen kişi toplam 55.600 akçelik servetiyle Havva bint Hasan Ağa'dır (BŞS B-188, 2a). Kendisi servetinin %5,683'ini giyime ayırmış ve bunlar arasında en dikkat çekici olan sincap ve kakum kürkleridir. 57.360 akçelik servetiyle terekeler arasında ikinci orta halli olan kişi Zeyneb bint Elhac Mehmed'dir (BŞS B-188, 56b). Unvanından da anlaşılacağı üzere hac vazifeni yerine getirmiş bir babanın kızı olan Zeyneb Hanım, mal varlığının % 99,163'ünü giyim ve kuşama yatırmış olup, tercihini ilk zenginimiz olan Fadime Hanım gibi daha çok ziyet eşyalarından yana kullanmıştır⁵.

Son olarak incelenen tereke kayıtlarında en düşük terekeye sahip olan kişi 2.730 akçelik terekesiyle Aişe bint Mustafa ve 2.982 akçelik servetiyle Şerife Fatma bint Ahmet'dir (BŞS B-188, 14b/ 32a). İkisinin terekesini karşılaştırdığımızda Aişe Hatun'a nazaran Şerife Fatma

---

⁴ 8 kuruş 960 akçeye karşılık gelmektedir. Tereke kayıtlarında giysilerin fiyatları bazen akçe ile bazen de kuruş ile ifade edilmiştir. Araştırma kapsamında toplam fiyatlar hesaplanırken kuruş olarak belirtilen fiyatlar akçeye çevrilmiş, 1 kuruşun 120 akçeye tekabül ettiği göz önüne alınmıştır. Bunun için bk. Pamuk 2002: 458. Ayrıca bir kuruşun 120 akçeye karşılık geldiğini ifade eden terekeler için bk. BŞS, B-155, 2a/ 48b/ 98a.

⁵ Kendisi toplamda 57.360 akçe olan terekesinin 56.880 akçesini giyim-kuşama ayırmış olup bunun 38.040 akçesini sadece ziyet oluşturmaktadır.

Hatun giyim ve kuşama daha çok yatırım yapmış, toplam terekisinin % 53,521'ini giyim kuşama ayırmıştır. Bunun aksine Aişe Hatun ise giyim ve kuşama sadece % 24,908 akçelik bir pay ayırmıştır⁶.

1. Sokak Giysileri

Osmanlı'da kadın giyimini etkileyen bazı unsurlar vardı. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz din faktörüydü (Oğuz 2011: 107). Dinin öngördüğü şekliyle Osmanlı toplumunda kadınların tamamen örtünmeleri ve seçkin erkeklerin nazarından, ideal bir dünyada tamamen görünmez olmaları bekleniyordu (Faroqhi 2018: 106). Bu bağlamda incelendiğinde kadınların sokak giysilerinde ferace, kapama, çeşm-i bend ve başmak giymeleri dikkat çekmektedir.

Ferâce, çarşaftan evvel kadınların tesettür için giydikleri üstlüğün adıdır ve çuhadan, softan, sonraları aynı zamanda fantezi kumaştan yapıldığı bilinmektedir (Pakalın 1993: 601). Yapıldığı maddeye göre fiyatları değişmekle birlikte incelenen terekelerde hemen hemen tüm kadınların feracesi vardır. Fakat bunlar kalitelerine göre ve fiyatlarına göre birbirinden ayrılmaktadır. Bu feracelerde softan ve çukadan yapılmış olanlar miktar olarak öne çıkarken, sadece müstamel ya da köhne olarak ifade edilen ve fiyat olarak diğerlerine nazaran ucuz olan feraceler de dikkat çekmektedir (BŞS B-188, 45b/ 48b/ 18b) .

Feraceler renk olarak değerlendirildiğinde yeşil, mor ve kırmızı renkler öne çıkmaktadır. Burada renkli olan feracelerin fiyat olarak da yüksek olduğu ifade edilebilir. Öyle ki Rabia bint Mehmed Çelebi'nin sahip olduğu 1200 akçelik kırmızı feracesi dikkat çekmektedir (BŞS B-188, 51b). Sadece köhne olarak ifade edilen Aişe bint Mustafa'nın ise 320 akçelik feracesi en ucuz feraceler arasında yer almaktadır. O zaman ifade edilebilir ki incelenen dönemde, Bursa'da zengin olarak tespit edilen kişiler daha çok kaliteli kumaşlar kullanırken, renk olarak da

---

⁶ Aişe Hatun'un eşyalarına baktığımızda, bunlar genellikle eski köhne olarak ifade edilmiştir.

kırmızı ve mor renkleri tercih ediyorlardı. Yeşil de çok satılıyordu. Ama bu muhtemelen dinî çağrışımların nedeniyle çimen yeşili değildi (Faroqhi 2018: 308).

Kapama da terekelerde sıkça geçen bir kıyafettir. Daha çok elbise takımı olarak ifade edilen kapama (Pakalın 1993: 167) muhtemelen kadınların dışarıda giydiği ve vücutlarını boydan boya örten bir libâstır. Tıpkı ferace gibi kapama da söz konusu dönemde kadınlar arasında sıklıkla kullanılmıştır. Kumaş türü olarak ipekli-pamuklu eski bir kumaş türü olan sandal (Koçu 1969: 204) ya da kırmızı zemin üzerine çubuklu bir pamuklu kumaş türü olan alaca (Koçu 1969: 10) kadınlar tarafından sıklıkla tercih edilmiştir. Bu tür kapamaları tercih edenler kuşkusuz varlıklı olarak niteleyebileceğimiz kişilerdir. Bunlar arasında 570 akçe değerinde bir kapamaya sahip olan Afife bint Mehmed Efendi ve 400 akçe değerinde bir sandal kapamaya sahip Rabia bint Sinan dikkat çekmektedir (BŞS B-188, 24a/ 27b). Buna karşılık Ümmühan bint Rıdvan'ın 45 akçe değerinde köhne olarak ifade edilen kapaması terekeler arasında en ucuz olandır (BŞS B-188, 7b).

Sokak kıyafetinin tamamlayıcısı olan ayakkabılar içinde başmak, önceleri sadece deriden yapılmış, üstü açık ayakkabıyı ifade ettiği halde sonraları papucu olarak ifade edilen bir ayakkabı türüdür (Pakalın 1993: 167). İncelenen terekelerde başmaklar sayı olarak çok değildir. Bunlar arasında Fatma bint Elhac Yusuf'un 150 akçe değerindeki köhne yaşmağı fiyat olarak en yüksek yaşmaktır (BŞS B-188, 36b). Burada tahmin edilebileceği şekilde başmağın kalitesi fiyatı belirlemektedir. Öyle ki Kerime bint Hüseyin'in 25 akçe değerinde olan ve belirtilmediğine göre eski olmayan başmağı düşük kalitesi itibari ile ucuzdur.

Başmağa ek olarak pabuç da tereke kayıtlarında sıkça rastlanılan, ayağa giyilen bir ayakkabı türüdür. Asıl ismi pâpûş olmasına rağmen yıllar içinde halk arasında pabuç şekliyle söylenegelmiştir (Koçu 1969: 185). Çoğunlukla ökçesiz başmak, terlik,

pantuyla olarak açıklanmaktadır (Şemseddin Sami 2015: 967). İncelenen terekelerde kadınlar başmağa nazaran pabucu daha az tercih etmişlerdir. Öyle ki sadece yedi kadının papucu vardır. Bunlardan en pahalısı 130 akçe değerindeki Saliha bint Elhac İvaz nam Hatun'un papucudur (BŞS B-188, 39a). Onun dışında köhne olduğu belirtilen Amine bint Ebubekir Efendi 24 akçe değerindeki papucu en ucuz olanıdır (BŞS B-188, 45a).

2. Ev İçi Giysileri ve İçlikler

Tereke kayıtlarında kadınların en fazla ev içi kıyafetlerinin olduğu görülmektedir. Bunlar genellikle iç giyim eşyalarıyla beraber verilmiş olduğundan her iki kıyafet türü birlikte değerlendirilmiştir.

Ev içi giysilerden entari, hemen hemen her kadının gerek köhne gerekse hataî⁷ şekliyle sahip olduğu, üste giyilen iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç etekli, uzun gömlek olarak ifade edilmiştir (Pakalın 1993: 541). Kumaşı ve kalitesi itibari ile fiyatları çeşitlik göstermekle beraber incelenen terekelerde Saliha Hatun'un sahip olduğu hataî entarisi 280 akçelik değeriyle göze çarpmaktadır (BŞS B-188, 49a). Bununla birlikte don ile beraber 50akçelik değeri olan Hatice Hatun'un köhne entarisi en ucuz entaridir (BŞS B-188, 37b).

Bugün Türkçeye çamaşır olarak geçmiş olan câme, arkaya giyilen şey, elbise anlamına gelmektedir (Koçu 1969: 49). Dönemin kadınlarının olmazsa olmaz kıyafetlerinden biri olan câme, şîb⁸, telli⁹, hataî olarak farklı özellikleriyle terekelere kaydedilmiştir. Hasane bint Ali Hatun'un 950 akçe değerindeki hataî telli câmesi hem fiyatıyla hem de kumaşının yapısıyla en dikkat çeken câmedir (BŞS B-188, 48b). Onu takip eden ise Fatma bint Elhac'dır. Fatma Hatun'un 572 akçe

---

⁷ Eski bir ipekli kumaşın adıdır. Sade Hataî, Telli Hataî, Nevzuhur Hataî neveleri vardı. Bk. Koçu 1969: 129; Pakalın 1993: 765.

⁸ İpekli kumaş anlamına gelmektedir.

⁹ Aralarında sırma tellerin bulunduğu, ince kumaşın adı. Bk. Koçu 1969: 225.

değerindeki al telli câmesi Hasene Hatun'un ki gibi hem fiyatıyla hem de kumaş yapısıyla dikkat çekmektedir (BŞS B-188, 42b). Terekeler arasında sadece Fadime bint Mehmed Hatun'un terekesinde bulunan 300 akçe¹⁰ değerindeki zer-bâf câme ise kumaşı ile ayrıca fark edicidir (BŞS B-188, 18b). Zer-bâf, altınla yani sırma ile donmuş kumaşı ifade etmektedir (Şemseddin Sami 2015: 1375). Tek bir kişide olması kadınlar arasında çok fazla tercih edilen bir câme olmadığını göstermektedir. Bunun temel sebebi yüksek ihtimalle fiyatından kaynaklanmaktadır. Genel olarak baktığımızda terekelerdeki kadınların çoğunun câmesinin fiyatı 100-200 akçe arasında değişmektedir (BŞS B-188, 36a/38b/56b). Bunlar arasında 13akçelikcâmesiyle Rabia bint Abdullah Hatun'un câmesi fiyatının ucuzluğu ile dikkat çekmektedir (BŞS B-188, 27b). Fiyatının diğerlerine oranla bu derece ucuz oluşu kumaşının sıradan olduğunu akla getirmektedir.

Ev içi giysilerinden bir diğeri çintiyandır. Çintiyân, kadınların, belden aşağı giydikleri, don nev'inden, paçası büzgülü geniş, şalvar olarak ifade edilmektedir (Pakalın 1993: 375). Terekelerde daha çok köhne ya da def'a olarak ifade edilen çintiyânın fiyat aralıkları da değişiklik göstermektedir. Gülsüm bint Ahmed Hatun terekeler arasında 31 akçelik çintiyânıyla en ucuz çintiyana sahiptir (BŞS B-188, 31b). Onun dışında Saliha bint Elhac İvaz'ın 150 akçelik değerindeki çintiyânı en pahalı olandır (BŞS B-188, 15b).

İncelenen kayıtlarda Bursalı kadınların çoğunun gömleği vardır. Yapıldığı kumaş türüne göre değişiklik gösteren gömlekler arasında bürüncek¹¹ en fazla tercih edilen olurken sadece köhne ya da def'a

---

¹⁰ Terekede zer-bâf câmenin fiyatı 15 kuruştur. Dönemin fiyatlarına baktığımızda 1 kuruş 120 akçeye tekabül etmektedir. Bu durumda Fadime Hatun'un câmesi 300 akçe değerindedir.

¹¹ Ham ipekten pek az miktarda keten ipliği katılarak dokunan yazlık, eski güzel bir kumaş. Tül gibi ince olduğu halde şeffaf değildi. Açık krem renginde olurdu. Bürüncek, küçük bez anlamında kadın başörtülerine de bürüncek denirdi. Bk. Pakalın 1993: 48

olduğu belirtilen gömlekler de vardır. Bunlar arasında 1080 akçe değerindeki Şerife Fatma bint Es-seyyid Mehmed'in gömleği, terekeler arasında ziynet eşyalarından sonra, ender pahalı olan kıyafetlerdendir (BŞS B-188, 36a). Kerime bint Günhan'ın ise 14 akçelik gömleği en ucuz olandır (BŞS B-188, 34a).

Entârilerin tamamlayıcı bir parçası olan kuşaklar, beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar bir kumaş, şal vesaire, kemer olarak açıklanmaktadır (Şemseddin Sami 2015: 699). Terekelerdeki türlerine baktığımızda sîm¹², incili ve cevâhir¹³ olarak tespit edilen kuşaklar vardır. Bunlar arasında en değerli kabul edebileceğimiz Afife bint Mehmed Efendi nam Hatun'a ait 4200 akçe değerindeki incili ön kuşaktır (BŞS B-188, 24a). Ön olarak ifade edilmesi büyük ihtimalle kuşağın takıldığı yeri belirtmek içindir. Sonrasında ise Kerime Hatun'a ait 2400 akçe değerindeki incili ön kuşak fiyatıyla dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Hatice bint Mehmed Efendi nam Hatun'a ait, sadece sagir olarak ifade edilen 6 akçelik kuşak terekeler arasında fiyatı en düşük olandır (BŞS B-188, 39a).

Zıbın, genellikle kaftanın altına giyilen, kısa pamukludur (Şemseddin Sami 2015: 1377). Kayıtlardan hareketle Bursalı kadınlar arasında yaygın bir kullanımı olduğunu söylenilebilir. Çünkü çalışma kapsamında incelenen tereke kayıtlarında, tüm kadınların en az bir tane zıbını vardır. Fiyat olarak değerlendirildiğinde, sadece köhne olarak ifade edilen zıbınlar birbirinden farklılık göstermektedir. Nitelik olarak sadece köhne olduğu belirtilen zıbınlardan en düşük fiyatlı 11 akçelik değeriyle Kerime bint Günhan Hatun'dur (BŞS B-188, 34a). Bunun dışında maî renk olduğu belirtilen, değeri 600 akçe olan Rabia bint Mustafa'nın zıbını en pahalı olandır (BŞS B-188, 5a).

---

¹² Simi gümüşten yapılmış mamuller için kullanılmaktadır.

¹³ Elmaştan mamul ya da elmasa elmasla müzeyyen. Bk. Şemseddin Sami 2015: 178

İç giyimin olmazsa olmaz giysilerinden don, vücudu belden aşağı topluklara kadar örten ve bacaklar için iki parçası bulunan ve ten üstüne giyilen çamaşırdır. Kesimlerinin şekli ile erkeklerinkinden ayrılan kadın iç donların paçaları topluklara kadar inmeyerek baldırların yarına kadar gelip, daha çok dantel gibi oyularla süslenmiştir (Koçu 1969: 93-95).

18. yüzyılda, incelediğimiz dönemde Bursalı kadınların neredeyse hemen hemen hepsinin birden fazla don vardır (BŞS B-188, 38b). Kumaş türüne, köhne ya da kullanılmış olmasına bağlı olarak fiyatlar kendi içinde değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Timurhan bint Abdullah Hatun'un 12 akçe değerinde köhne donunun yanı sıra 65 akçe fiyatlı def'a olarak kaydedilen donu vardır (BŞS B-188, 45b). Terekelerdeki en düşük fiyatlı don 10 akçelik değeriyle Rabia bint Mustafa Hatun'a aittir (BŞS B-188, 5a). Bununla birlikte münakkaş olarak ifade edilen Hatice bint İsmail Hatun'un donunun fiyatı 360 akçedir (BŞS B-188, 32a). Buradaki fiyat artışının sebebi kuşkusuz kumaşın nakışlı olmasındandır. Kullâbdanlı¹⁴ don ise Şerife Fatma bint Es-seyyid Mehmed'in sahip olduğu 540 akçe fiyatıyla, kırk dokuz tereke arasında en pahalı olandır (BŞS B-188, 36a).

Uçkur ise iç don, şalvar, çakşır gibi vücudun alt kısmına giyilen, giysileri bağlamaya yarayan bir tür kuşaktır. Örgü ve kumaştan olan uçkurlardan iç donu için olanlar dar, şalvar, uçkur gibi kıyafetler için olanları daha geniştir (Koçu 1969: 236). İncelenen terekelerde uçkurlar genelde betimlenmeden kaydedilmiştir. Bu yüzden tek tip olduğu akla gelmektedir. Bunlar arasında en ucuzu 13 akçe ile Rabia bint Abdullah Hatun'a aittir (BŞS B-188, 54a). En pahalı uçkur ise 400 akçe değeriyle Şerife Fatma bint Es-seyyid Mehmed Hatun'undur. Kendisi gene diğer uçkurlara oranla daha pahalı olan münakkaşlı uçkura sahiptir (BŞS B-188, 36a). Burada ifade edilebilir ki kaliteye göre değişen, farklı türden

---

¹⁴ Kullab denilen eğirme çarkıyla sarılan sarma veya tel ile karışık ipek veya iplik. Bk. Şemseddin Sami 2015: 689

uçkurlar da vardır. Bunun gibi başka örneklerin olup olmadığı daha geniş kapsamlı bir çalışmada tespit edilebilir.

3. Kumaşlar

Değerlendirilen terekelerde kadınların sahip olduğu birbirinden farklı türden kumaşlar vardır. Genellikle top üzerinden fiyatlandırılan bu kumaşlar zirâî' (Şemseddin Sami 2015: 1382) ölçü ile de ifade edilmiştir. Kumaş türlerine baktığımızda penbe ipekli¹⁵, boğası¹⁶, muhayyer¹⁷ ve keten¹⁸ kumaşlar yoğunluklu olarak kadınların kullandıkları kumaşlardır.

Bursa şehri ipeklileri ile meşhurdur ve bu yüzden Bursalı kadınların çoğunlukla tercihleri arasında bulunması normal karşılanabilir. Fiyatları göz önünde alındığında, Bursa ipeklilerinin diğer kumaşlara nazaran daha pahalı olduğu söylenilebilir. İncelenen kırk dokuz tereke arasında sadece iki kadın penbe ipekliye sahiptir. Bu kumaşların fiyatlarına bakıldığında Hasane bint Ali Hatun'un ipeklisi 8 akçe değerindeyken Kerime bint Elhac Hüseyin Hatun'un ipeklisi 40 akçe değerindedir (BŞS B-188, 48b/ 2b). Her hangi bir ölçü birimi belirtilmediği için bu kumaşların fiyatı ve miktarı ile ilgili bir karşılaştırma maalesef yapılamamaktadır.

Keten bezi de kadınların terekesinde nadir bulunan bir kumaştır. Öyle ki sadece iki kadının mevkûfat listesinde vardır. Rabia bint Mustafa Hatun'un 1 top keten bezi 300 akçe iken diğer Rabia bint Abdullah'ın ki sadece 280 akçe değerindedir (BŞS B-188, 5a/ 27b).

Makrama, kenarı işlemeli başörtüsü, işlemeli destmal, havlu, peşkir yerine kullanılan bir tâbirdir (Pakalın 1993: 393). Makramalık

---

¹⁵ Bursa ipekli kumaşları ile ünlü bir şehirdir. Bu tabir ile Bursa ipeklileri kastedilmektedir.

¹⁶ Astarlık bez, ince Amerikan bezi. Bk. Şemseddin Sami 2015: 142

¹⁷ Hareli kâğıt ya da kumaş.

¹⁸ Keten lifi ipliğinden mensûc ve mamul. Bk. Şemseddin Sami 2015: 639

bez ise bu tür eşyaların yapımında kullanılan bez olmalıdır. Değerlendirilen terekelerden hareketle, Bursalı kadınlar daha çok makramanın kendisini almayı uygun göreceklere ki sadece Rabia bint Mustafa 60 akçe değerinde bir makramalık beze sahiptir. Belki de kendisi kumaşını alarak makramalarını yapmaktaydı ve böylesi onun için daha ekonomikti.

Muhayyer ise diğer kumaş türlerine göre daha yaygın şekilde kullanılan bir kumaştır. Bunun sebebi yüksek ihtimalle fiyatının diğerlerine göre uygun olmasındandı. Terekelerde siyah muhayyer sıkça ifade edilmektedir. Farklı bir rengin ifade edilmemesi bu kumaş türünde siyah rengin makul olabileceğini akla getirmektedir. Bunun dışında fiyatla bağlantılı olarak köhne olarak ifade edilen muhayyerler de vardır (BŞS B-188, 36b). Çoğunlukla 50 ile 100 akçe arasında değişen fiyatlarda İsmihan bint Elhac Muhammed Hatun'un muhayyeri 18 akçelik değeriyle en düşük olandır (BŞS B-188, 51a). Fakat burada dikkat çeken bir şey vardır. En ucuz muhayyere sahip olmasına rağmen İsmihan Hatun'un kumaşı köhne olarak belirtilmemiştir. Fakat köhne bir muhayyere sahip olan Rabia bint Ahmed Hatun'un muhayyeri 350 akçedir (BŞS BŞS, 35a). O zaman ifade edebilir ki bir eşyanın köhne olması onun düşük fiyatlı olması demek değildir. Burada önemli olan, kumaşın kalitesine bağlı olarak yıpranmışlığı olmalıdır.

Kumaş türleri arasında son olarak değerlendirilecek boğasıdır. Söz konusu tereke kayıtlarında sadece iki kişinin boğası vardır. Bu boğasaların fiyatları ve miktarları ise birbirine eşittir. Rabia bint Abdullah ile Rabia bint Mustafa Hatunların birer top boğasıları 116 akçe değerindedir (BŞS B-188, 27b/ 5a).

4. Kürkler

Kadınlar için dış giyiminin tamamlayıcısı olan kürkler, özellikle kış ayları için vazgeçilmez giyim-kuşam parçalarından olmuştur. Eski toplum hayatında ve Türk giyim-kuşamında kürkün önemli bir yeri vardır (Koçu 1969: 165). Osmanlı Devleti'nde ilk zamanlarda daha çok

soğuktan korunmaya yönelik bir ihtiyaç iken zamanla lüks haline gelen kürk, tüyleri yumuşak ve güzel hayvanların postlarının kumaşlarla kaplanmasıyla elde edilirdi (Koçu 1969: 164). Kürkler çoğunlukla yapıldığı hayvanın adına göre isimlendirilirdi. Bunlar arasında sincap, samur, nâfe, kakum, zerdeva ve çılkafa kürkleri en bilinenler arasındadır¹⁹.

Değerlendirilen terekelerde toplamda 24 kadının hiç kürkü yoktur. Bu seçimde Bursa'nın iklim özelliklerinin de etkisi olabilmesinin yanı sıra kadınların kürke göre daha ekonomik olan ferace ya da kapama tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin Gülsüm bint Ahmed Hatun kürk yerine fiyatları 100 ile 150 akçe arasında değişen iki kapama bir ferace tercih etmiştir (BŞS B-188, 31b). Kürk kullanan Bursalı kadınlara incelendiğinde bunların tercihlerini daha çok zerdeva, samur, sincap ve teyinden yana kullandıkları görülmektedir. Fiyatları birbirine göre değişiklik gösteren kürklerden en pahalısı zerdeva'dır. Zerdeva kürk, İskandinavya ve Rusya'nın buzlu bölgelerinde yaşayan sansar cinsi hayvanın postundan yapılagelmiştir (Koçu 1969: 249). Terekeler arasında 1600 akçe değerindeki Afife bint Mehmed Efendi nam Hatun'un zerdeva kürkü en pahalı olandır (BŞS B-188, 24a). Onu takip eden ise Hasene bint Ali Hatun'a ait olan 1200 akçe kıymetli teyin kürktür (BŞS B-188, 48b). Bununla birlikte en ucuz kürk köhne teyin cinsi olan 30 akçe ile Amine bint Ebubekir Efendi nam Hatun'a aittir (BŞS B-188, 45a). Kendisi en ucuz kürke sahip olmasına rağmen aynı zamanda 210 akçe değerinde sincap nâfesi²⁰ kürkünün olması ayrıca dikkat çekicidir. Bu durumda belki de kendisi köhne olan kürküne istinaden yeni bir kürk almış ve bu şekilde eski kürkünü de kullanmaya devam etmiştir. Bunlar dışında diğer kadınların sahip olduğu kürk fiyatlarına baktığımızda bunların 500 ve 800 akçe

---

¹⁹ Kürk kullanımı ile ilgili bk. Tekin 2002: 754-763; Sahillioğlu 2006: 595-612; Şimşek 2013: 51-66

²⁰ Nâfe, tilki vesair hayvanların göbek cihetinden çıkan kürktür. Bk. Koçu 1969: 179

arasından değiştiği gözlemlenmektedir. Herkesin kürk sahibi olmadığı ya da bir diğer ifade ile olamadığı bu dönemde daha önce bahsettiğimiz, tereke defterinde en zengin olarak tespit ettiğimiz Fadime Hatun'un hiç kürkünün olmayıp, kendisinin ferace kullanması dikkat çekicidir (BŞS B-188, 18b).

5. Ziyet

Kadınlar için ziyet eşyası vazgeçilmezdir. Bir yatırım aracı olarak da kullanılan bu eşyalar, her kadının zevkine ve maddi durumuna göre farklı kıymetli taşlardan ve modellerden oluşmuş, giydikleri elbisenin modeline, rengine uygun olarak şekillenmiştir (Oğuz 2011: 122). İncelenen defterde birbirinden fark türde ziyet eşyaları vardır. Bunlar arasında altın küpe, burma bilezik, hatem²¹, eşrefi altınlar bulunmaktadır.

Ziyet eşyaları arasında pahada en kıymetli olan Zeynep bint Elhac Mehmed Hatun'a ait 15 bin akçe değerindeki 38 miskal altın burma bileziktir (BŞS, B-188, 56b). Onu takip eden ise Fadime bint Mehmed Hatun'un 40 miskal²²olan 10 bin 800 akçe değerindeki altın burma bileziğidir (BŞS B-188, 18b). En ucuz altın burma bilezik ise 15 miskal 4 bin 440 akçe değeri ile şerife Fatma bint Es-seyyid Mehmed Hatun'a aittir (BŞS B-188, 36a). Kúpelere baktığımızda ise incili, zümrüd taşlı, altın gibi farklı türden kúpeler dikkat çekmektedir. Bunlar arasında en değerli olan Kerime bint Elhac Hüseyin Hatun'un incili bir çift küpesidir. Değerli ise 3000 akçedir (BŞS B-188, 2b). Bunun yanı sıra Hatice bint İsmail Ağa nam Hatun'un 2 bin 400 akçe değerinde, zümrüd taşlı altın küpesi de en kıymetliler arasındadır (BŞS B-188, 1b). Bu yüksek değerli kúpelerin yanında şerife Aişe bint Halil Hatun'un 2 altın küpesinin değerli 275 akçedir ki bu fiyat terekeler arasında en

---

²¹ Hâtem, mühür anlamına geldiği gibi yüzük için de kullanılan bir ifadedir. Çalışmalarımızda kadın terekelerin söz konusu olduğu için yüzüğü ifade ettiği düşünölmektedir. Bk. şemseddin Sami 2015: 442

²² Miskal, bir buçuk dirhemlik eski bir vezindir. Bk. şemseddin Sami 2015: 811

düşük olandır (BŞS B-188, 40b). Yüzüklere baktığımızda ise bunlar küpe ve bilezik fiyatlarına oranla daha düşük bir değere sahiptirler.

Terekeler arasında en pahalı yüzük 200 akçe ile Şerife Fatma bint Es-seyyid Mehmed Hatun'a aittir (BŞS B-188, 36a). Onun dışında Rabia bint Mehmed Çelebi nam Hatun'un 160 akçelik yüzüğü pahalı denilebilecek grup içerisinde. Bunlar dışında incelenen defterde 15 akçe değerinde olan İsmihan bint Elhac Muhammed Hatun'un yüzüğü en düşük fiyatlı olandır (BŞS B-188, 51a). Burada ifade edilebilir ki değerlendirilen 49 kadın terekasının hepsinde yüzük yoktur. Bu sebeple düşük fiyat olarak ifade edilen yüzükler, terekelerde geçen diğer yüzüklere göre düşüktür. O halde bu fiyat aralıklarına göre herhangi bir genellemeye gitmek yanıltıcı olabilir.

Çalışma kapsamında incelenen dönemde yaşayan Bursalı kadınlar takı olarak küpe ve bilezik yanında yatırım amaçlı olduğunu düşündüğümüz eşrefi²³ altınlar da edinmişlerdir. Tereke kayıtlarında üç kadının yüklü miktarda eşrefi altını vardır. Bunlar arasında Hatice bint Abdullah Hatun'un 24 adet eşrefi altının değeri 6 bin 240 akçedir (BŞS B-188, 37b). Gene onun gibi Rabia bint Mustafa Hatun'un 24 tane şerefi altınının fiyatı 4 bin 700 akçedir (BŞS B-188, 5a). Bunlar dışında Saliha bint Elhac İvaz Hatun'un tek bir eşrefi altını vardır. Onun değeri ise 378 akçedir (BŞS B-188, 15b).

6. Başlıklar

Bursalı kadınların başlarına taktıkları örtü denilebilecek nitelikteki eşyalar birbirinden farklı olmakla birlikte makrama²⁴, en çok tercih edilendir. Yaygın kullanımından ötürü çok farklı fiyatları olan makramalardan en pahalısı 600 akçelik değeriyle Fadime bint Mehmet Hatun'a ait olan kullâbdanlı makramadır. Buna ek olarak

---

²³ Eşrefi, Memlûkler tarafından Mısır'da basılan ve daha sonra diğer İslâm devletlerinde de basılıp kullanılan altın sikkedir. Bk. DİA 1995: 477

²⁴ Makrama, kadınların tesettür için başlarına taktıkları örtüdür. Bk. Pakalın 1993: 294

geneFadimeHatun'un480 akçe değerinde olan sırmalı makraması değerli başlıklardandır (BŞS B-188, 18b). Burada makramanın sırmalı olması fiyatı doğrudan etkilediği açıkça görülebilmektedir. Bununla birlikte münakkaş makramalar da kadınlar tarafından tercih edilen makramalardandır. Bunlar arasında Şerife Fatma Es-seyyid Mehmed Hatun'un münakkaş makramasının fiyatı 400 akçe olmakla birlikte münakkaş makramalar arasında en değerli olanıdır (BŞS B-188, 3b). Havva bint Hasan Ağa nam Hatun'un 200 akçe değerindeki münakkaş makraması ise diğerleri arasında en ucuz olanıdır (BŞS B-188, 2a).

Kadınların kullandıkları örtülerden bir diğeri dülbenttir. Fakat makrama kadar tercih edilmemektedir. Çünkü incelenen defterlerde sadece iki kişinin dülbend örtüsü vardır. Bunlar arasında Şerife Fatma bint Es-seyyid Mehmed nam Hatun'un dülbendi 600 akçe (BŞS B-188, 36a) değerindeyken Şerife Saîme bint Şeyh Es-seyyid Mehmed Efendi nam Hatun'un dülbendi sadece 120 akçe değerindedir (BŞS B-188, 41b).

7. Banyo ve Hamam Eşyaları

İncelenen defterde son olarak ele alınan, kişisel bakım alanı olan banyo ve hamam eşyalarıdır. Burada çalışmamız kapsamında giyim-kuşam yönüyle değerlendirilen 49 kadından 15'inin banyo ve hamam eşyası yoktur. Bununla birlikte terekelerde kadınların hamam rahtı, peştamal, hamam havlusu ve hamam gömleklerinin olduğu görülmektedir.

Terekelerde daha çok raht²⁵ olarak ifade edilen hamam takımları, hamamda kullanılan peştamal, havlu, kese, tas, tarak gibi eşyalara verilen addır (Pakalın 1993: 718). Tereke kayıtlarında takım olarak ifade edildiği gibi ayrı parçalar olarak da fiyatlandırıldığı görülebilmektedir. Bunlar arasında hamam rahtı olan sadece 3 tereke

---

²⁵ Raht, mefruşat vesaire hane takımları anlamına gelmektedir. Bk. Şemseddin Sami 2015: 994

vardır. Fakat Şerife Saîme bint Şeyh Es-seyyid Mehmed Efendi nam Hatun'a ait olan hamam rahtı, bohçası ile birlikte fiyatlandırıldığı için bununla ilgili net bir fiyat maalesef belirlenememektedir²⁶. Bu yüzden terekeler arasında belirlenen en pahalı hamam takımı, 400 akçe değerindeki Fatma bint Elhac Yusuf nam Hatun'a aittir (BŞS B-188, 36b). En uygunu ise değeri 360 akçe olan Hatic ebint İsmail Ağa nam Hatun'undur (BŞS B-188, 1b).

Bir diğer banyo ve hamam eşya grubundan olan peştamal, hamamda bele bağlanan büyük havludur (Şemseddin Sami 2015: 980) ve değerlendirilen defterde kadınların en çok sahip olduğu hamam eşyası grubundandır. Rengi ve kumaş türü belirtilmeyen bu peştamalların, söz konusu dönemde belli renk ve türde olduğu akla gelmektedir. Terekelerdeki en pahalı peştamal, 131 akçe değeriyle Rabia bint Abdullah Hatun'a aittir. Kendisinin ayrıca 110 akçe değeriyle köhne olan bir peştamalı daha vardır (BŞS B-188, 27b). Bunun dışında terekeler arasında fiyatı 20 akçe olan Hatice bint Mehmed Efendi nam Hatun'un peştamalı en ucuz olandır (BŞS B-188, 39a). Fiyat aralıkları birbirinden farklı olan peştamalların, yaygın kullanımından ötürü kolay edinilebilen bir eşya olduğu akla gelmektedir.

Havlular, yüz ve eli silmenin yanında hamamlarda kullanılan tüylü veya tüysüz bezlerdir (Arseven 1947: 701). İncelediğimiz terekelerde sadece 2 kişinin hamam havlusu olduğu gözükmektedir. Bunların fiyatlarına baktığımızda ise Saliha bint Mustafa Hatun'un hamam havlusunun 150 akçe olduğu bilinmektedir (BŞS B-188, 49a) . Buna karşılık Kerime bint Elhac Hüseyin nam Hatun'un hamam havlusunun fiyatı 100 akçedir. Fark edilebileceği üzere bu fiyat Saliha Hatun'un havlusuna göre oldukça ucuzdur.

---

²⁶ Şerife Saime Hatun'un hamam rahtı ve bohçasının fiyatı 840 akçedir. Bk. BŞS, B-188, 41b

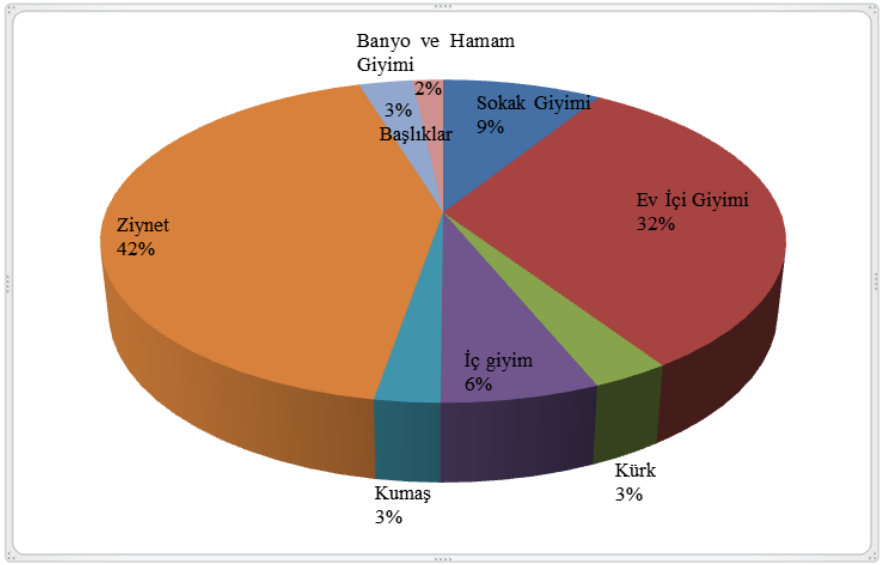
Sonuç

Çalışma kapsamında ele alınan 49 kadın terekesi Şekil 2 de gösterildiği gibi kendi içinde gruplara ayrılarak sokak giyimi, ev giyimi, kullanılan kürkler, iç giyimleri, kumaşlar, ziynet eşyaları, başlıklar ve banyo-hamam eşyaları adı altında toplam sekiz başlık altında incelenmiştir. Buradan hareketle değerlendirilen kadınların mal varlıklarının toplamı 1.375.795 akçedir. Bu miktardan sadece giyim-kuşama ayrılan servet miktarı ise 634.253 akçedir. Bu oran mukayese edildiğinde, daha önce de belirtildiği gibi kadınların, Bursa yerinde azımsanmayacak derecede servetlerinin % 46,1'ini giyim ve kuşama ayırdıkları görülmektedir.

Değerlendirilen terekelere göre Bursalı kadınlar giyim ve kuşama ayırdıkları toplam servetin büyük bir kısmını ziynete yatırmışlardır. Burada özellikle Fadime bint Mehmed gibi zengin olarak ifade edilen kişilerin ziynet eşyaları ön plana çıkmaktadır. Yukarıdaki tabloda da görülebileceği üzere kadınlar servetlerinin % 42'sini ziynet eşyasına ayırmışlardır. Bunun dışında ev içi giyimine ayırdıkları oran % 32'dir. Bu iki grubun oranlarına bakıldığında kadınların, servet birikimi olarak ziynet, giyim olarak ise ev içi giyimi önemsedikleri görülebilir. Bunlar dışında kadınlar % 9 oranında dışarıda giyilen kıyafetler olarak ele alınan sokak giyimine servetlerini ayırmışlardır. Tüm bunlar arasında iç giyim oranı % 6'dır. Aslında terekelerde ev içi grubuna giren kıyafetlerle birlikte de verilebilen bu giysiler oran olarak hayli düşüktür. Kadınlar servetlerinin sadece %3'lük kısmını kürk giyimine ayırmışlardır ki terekelerde hiç kürkü olmayan kişiler göz önüne alındığında bu oran bize gayet normal gözükmektedir (BŞS, B-188, 11a). Kumaş türlerine bakıldığında, bu türe ayrılan oran başlıklara ayrılan oran gibi % 3'dür. Fiyatları ise diğer gruplardan oldukça uygun olan bu giyim grubunun yüzdesinin de düşük olması normal gözükmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki kürk fiyatları, başlık ve kumaş fiyatlarından oldukça pahalıdır ama yüzdelik orana bakıldığında Bursalı kadınlar, giyim kuşam servetlerinin sadece % 3'ünü kürke

ayırımıdır. Bu yüzden sadece fiyat üzerinden bir genelleme yapmak yanıltıcı olabilmektedir. Buradan hareketle Bursalı kadınların en fazla ziyinet eşyalarına yatırım yaptıklarını söylenilebilir. Bununla birlikte ev içi giyimi başlığı altında incelenen kıyafet grubu ziyinet eşyalarından sonra en çok servetin ayrıldığı gruptur. Banyo ve hamam eşyaları ise herkesin sahip olmadığı eşya grubu olduğu düşünülürse incelenen terekelerdeki kadınların banyo ve hamam eşyalarına ayırdıkları pay sadece % 2'dir.

Şekil 2: Kadınların Giyim Kuşama Ayırdıkları Servet Miktarlarının Türlerine Göre Dağılımı

Tüm bu bilgiler ışığında denilebilir ki Bursalı kadınların sahip olduğu giysiler birbiriyle benzerlik gösterirken, bunlar kalite ve renk olarak birbirinden ayrılmaktadır. Zengin olarak ifade edilen kişilerin ipekli gibi pahalı kıyafetleri ön plandayken fakir gruba giren kadınların köhne olarak ifade edilen giysileri vardır. Bununla birlikte Osmanlı

Bursası pazarında, çalışma kapsamına giren dönemde kadınlar, gelirlerine göre ihtiyaçlarını temin edebiliyorlardı.

Kaynaklar

Arseven, Celâl Esad (1947). “Havlu”. *Sanat Ansiklopedisi II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 701-702.

Bozkurt, Fatih (2011). “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 54, s. 91-120.

Barkan, Ömer Lütfi Barkan (1966). “Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”. *Belgeler*, C. III, S. 5-6, s. 1-479.

Cezar, Yavuz (1977). “Bir Âyanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail Oğlu Hüseyin”. *Belleten*, C. XLI, S. 161, s. 41-78.

Çakır, İbrahim Etem (2016). “Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 56, s. 1365-1386.

DİA (1995). “Eşrefî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), s. 477.

Ercan, Yavuz (1990). “Osmanlı İmparatorluğunda Gayri Müslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 1, s. 117-125.

Faroqhi, Suraiya (2018). *Osmanlılar Kültürel Tarih*. Ankara: Akılçelen Kitaplar.

Gerber, Haim (1988). *Economy and Society in an Ottoman City: Bursa, 1600-1700*. Jerusalem: The Hebrew University Press.

İnalçık, Halil (1953). “15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 1-4, s. 51-67.

Koç, Fatma ve Emine Koca (2016). “Türk Halk Giyiminde Kullanılan Süslemelere Tipolojik Bir Yaklaşım”. *İdil Dergisi*, C. 5, S. 19, s. 237-260.

Koçu, Reşad Ekrem (1969). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

Nagata, Yuzo (1988). “Karaosmanoğlu Hacı Hüseyin Ağa“ya Ait Bir Tereke Defteri”. *IX. Türk Tarih Kongresi (Ankara 21-25 Eylül 1981)*, s. 1055-1062.

Oğuz, Gülser (2011). “61 Numaralı Edirne Şer’iye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü”. *Milli Folklor*, S. 92, s. 107-116.

Oğuzoğlu, Yusuf (1985). “Sicillerdeki Tereke Kayıtlarının Malzeme Olarak Değeri”. *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı (20-24 Mayıs)*, s. 1-4.

Özdeğer, Hüseyin (1988). *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

Pakalın, Mehmed Zeki (1993a). *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

——— (1993b). *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Sahillioğlu, Halil (2006). “Hicri 1167 (M. 1754) Kürk Fiyatı ve Kürkçü Nizamı”. *Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Şemseddin Sami (2015). *Kamus-ı Türkî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şimşek, Eyyub (2013). “On Sekizinci Yüzyılın Başında Trabzon’da Giyim-Kuşam”. *Mavi Atlas Dergisi*, S. 1, s. 51-66.

EXTENDED ABSTRACT

Bursa has been subject for various researches with different perspectives due to its ancient history. Since it's the first capital of Ottoman Empire, Bursa has recently come to the forefront in social history studies. Especially with the increasing importance of women's studies, the way women lived their daily life in the local area was wondered and questioned. Estate records provide important data to researchers in this sense and they are irreplaceable sources in microhistory studies.

In this study, a total of 49 women's estates were analyzed and the traces of women's culture of apparel were tried to be followed in Bursa. In the study, the estates were primarily divided into groups and examined under a total of eight topics: street clothing, casual clothing, fur clothing, underwear, fabrics, jewelery, headwear, and belongings of Turkish bath. The sum of the assets of the women evaluated in this respect is 1.375.795 akçe. The amount of wealth allocated to apparel is 634.253 akçe. When this rate is compared to to sum of the assets, it is seen that, as mentioned before, women in Bursa devote 46, 1% of their wealth to appare,l which is a considerable amount.

Jewelery is the first item when we consider to which inventory group women in Bursa invest the most from their total wealth of apparel within the scope of estates that are examined. Especially, jewelery items of rich people, such as Fadimebint Mehmed, come to the forefront. It's found to be that women devote 42% of their wealth to their jewelery. Apart from that, they devoted 32% of their wealth to casual clothing. When we look at the rates of these two groups, it can be seen that women cared about jewelery as wealth accumulation and casual clothes. Besides, women devoted 9% of their wealth to streetwear clothing, which was considered as clothing worn outside. Among all these, the rate of underwear is 6%. In fact, these clothes, which can also be given together with the clothes in the casual group, are quite low in proportion. Women devote only 3% of their wealth to fur clothing, which seems normal to us if we consider people who have no fur clothing in estates (BŞS, B-188, 11a). For fabric types, the allocated rate is 3% like the rate allocated to the headwear. It seems normal that the percentage of this clothing group is low and the prices of this group are more affordable than other groups. However, it should be kept in mind that the prices of fur are quite expensive than headwear and fabric prices, but when we look at the percentage, the women living in Bursa devoted only 3% of their wealth to fur clothing. Therefore, just making a generalization over the price can be misleading. Thus, it could be stated that women in Bursa were investing in jewelery the most. However, the clothing group examined under the title of casual clothes is the group where most wealth is devoted after the jewelery items. If we consider the fact that belongings of

bath and Turkish bath belong to the group of goods that everyone does not have, the share of women in the examined estates is only 2%.

In the light of all this information, it could be stated that the clothes owned by women in Bursa had similarities with each other, while they differ in quality and color. While silky clothes of people, who were considered rich, were in the foreground women who were in the poor group had old-fashioned clothes. After all, in Bursa economic and social life of the Ottoman Empire, women were able to provide their needs according to their income.